

Locul familiei în dezvoltarea multilaterală a societății

Ioan I. Matei

In contextul preocupărilor de lămurire a aspectelor dezvoltării multilaterale, sunt încă insuficient explorate aspectele teoretice, precum și consecințele practice care pot decurge din considerarea grupului familial.

Acest fapt trebuie să ne rețină cu atât mai mult atenția cu cît o dublă rațiune îndreptățește supozitia că o asemenea considerare poate fi fructuoasă; caracterul plurifuncțional al grupului familial și poziția pe care o are între individ și celălalt palier multifuncțional — comunitatea locală.

Vom căuta, în prezentarea de față, să răspundem la două întrebări. Prima se referă la ceea ce decurge din poziția pe care o are familia ca grup plurifuncțional cel mai apropiat de individ, iar cea de-a doua la implicațiile dezvoltării familiei în cadrul politicii de dezvoltare multilaterală a societății noastre.

I. Implicații decurgînd din poziția familiei ca sistemul multifuncțional cel mai apropiat de individ.

Fără a intra în detalii, menționăm că una din caracteristicile esențiale ale grupului familial constă în exercitarea unui complex de funcții interne (biologico-sanitare, de solidaritate familială, de asigurare a nivelului material de viață, pedagogico-educative, culturale) și externe (de integrare socială a fiecărui membru al familiei, ca și a întregului grup familial). Împlinirea acestor funcții este promovată sau impietată de o serie de condiționări ale vieții de familie. Dintre acestea, cele obiective (concret-materiale) privesc tipul social, forma legală, structura internă și componența numerică, baza economică (locuință, echipament familial, alimentație), starea biologică (dezvoltarea fizică) și carentările ei (boli, deficiențe motorii, senzoriale, neuropsihice); cele subiective sunt constituite din fenomene de conștiință, formate nu numai în legătură cu condițiile materiale ale vieții de familie și cu evenimentele ei, ci și în sinul unor relații sociale interne și externe ale familiei. Fac parte din condițiile subiective profilul psihosocial al membrilor de familie (rezultantă a unei serii de circumstanțe biologice și sociale) și conștiința comună a grupului familial (care formează însăși atmosfera morală a realităților sociale).

intrafamiliale). Prezentate schematic, funcțiile și condiționările constituie în realitate un singur tot, fiecare dintre ele fiind în același timp rezultantă și condiționare a ansamblului celorlalte.

Din această situație a familiei de microgrup multifuncțional cel mai apropiat de individ decurg mai multe roluri:

1. *Rolul de matrice pentru dezvoltarea individului.* Ansamblul funcțiilor familiei contribuie la a oferi tuturor membrilor ei condițiile unei multilaterale dezvoltări a lor. Aceasta se împlineste, desigur — după cum vom mai aminti cînd vom vorbi de comunitatea locală —, împreună cu o serie de grupuri și subsiste. Dalminteri, în bună parte, aceste funcții se realizează prin cel de-al doilea rol al grupului familial.

2. *Rolul de nivel de concretizare și de actualizare a activităților de dezvoltare a comunității locale.* Atenția care trebuie să i se acorde (și am dori să sugerăm cercetătorilor de sociologie a familiei o focalizare în această direcție) derivă clar din sarcinile pe care documentele Conferinței Naționale a Partidului din iulie 1972 le trasează privind activitatea orașelor și comunelor, acțiunile de sistematizare a teritoriilor și localităților. Prezentind liniile directoare ale acestei acțiuni (care a făcut obiectul Directivelor cu privire la sistematizarea teritorială a orașelor și satelor, la dezvoltarea lor economică-socială), raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat că ele stabilesc „măsuri pentru trecerea la sistematizarea teritoriului pe baza unei concepții și unui plan unic”. Această trecere la sistematizarea teritoriului național marchează o etapă pe care am putea-o numi de *generalizare a acțiunii de sistematizare*. Nu mai este vorba de a alcătui planul de dezvoltare pentru un număr limitat de localități, ci de a elabora un plan confortant la scara întregii țări.

Amploarea unei asemenea acțiuni constituie o solicitare de prim ordin pentru cercetările de sociologie familiei, cu atât mai mult cu cît, aşa cum vom incerca să arătăm, grupul familial are un rol activ în realizarea (ofierind și modalități de urmărire a gradului acestui realizări) condițiilor de dezvoltare multilaterală pe care trebuie să le ofere comunitatea locală.

Intr-adevăr, documentele Conferinței Naționale din iulie 1972 subliniază ideea că atât orașul, cât și satul constituie cadrul în care populația trăiește și muncește, că ele trebuie să asigure cetățenilor condițiile de viață materiale și spirituale. Este clar că ne aflăm în fața unui complex de funcții ce revin *comunității locale*, care constituie deci un palier pluri-funcțional.

Considerarea corelată a acestor două paliere — familie, comunitate locală — deschide o perspectivă deosebit de fructuoasă.

Evitind, desigur, tentația de a construi analogii (care ar deforma realitățile), putem afirma că ansamblul funcțiilor familiale își găsește corespondențe în complexul de funcții ale comunității locale. Ele sunt explicabile: amindouă aceste paliere trebuie să ofere individului condițiile de viață materiale și spirituale. Ca atare pe categorii de necesități de trai se regăsesc activități concordante de împlinire a lor la amindouă aceste nivele de viață socială.

O serie de activități de servicii sociale prestate în cadrul comunității locale (de aprovizionare și desfacere cu bunuri de consum, sanitare, servicii de prevederi sociale, de proiectare și realizare de locuințe, comunale, de învățămînt, culturale) se realizează nu direct, ci mediat prin grupul fami-

lial, care actualizează pentru indivizi serviciile oferite pentru comunitate.

În această mediere, grupul familial îndeplinește un rol de *verigă activă*: manifestare de cerințe, operare de opțiuni, participare la realizarea de activități.

Asupra primelor două modalități vom reveni cînd vom vorbi despre valoarea de testare a dezvoltării comunității locale; asupra participării însă la realizarea serviciilor sociale este necesar să dăm cîteva detalii. Astfel, activitățile instructiv-educative ale unităților de învățămînt sunt ineficiente în lipsa unei concordanțe cu funcția educativă familială. Colaborarea familiei atât cu școala, cît și cu organizațiile de tineret este indispensabilă realizării rolului acestuia. Colaborare nu numai în sensul unor contacte organizate cu instituțiile, ci și în sensul convergenței și uneori complementarității de eforturi între familie și aceste instituții. Este astfel cazul promovării în cadrul familiei a unor valori, al creării condițiilor materiale (de odihnă, de recreare, de învățare), modelul de comportament propus copilului fiind exemplul conduitelui și al relațiilor persoanelor mature din familie.

Chiar activitățile medico-sanitare, la prima vedere aparținînd exclusiv organelor de specialitate, sunt ineficiente fără conjugarea cu grupul familial, care trebuie să realizeze regimul de viață inițial. În special atunci cînd este vorba de bolnavi cronici, îngrijirea materială, precum și poziția lor în relațiile de familie sunt esențiale pentru integrarea lor în grupul familial, pentru climatul necesar stării lor de sănătate.

3. Valoarea ca modalitate de sesizare și testare a gradului de dezvoltare a diferitelor laturi ale comunității locale. Și aici corelarea familiei cu problemele sistematizării teritoriale și de localități este de natură să atragă atenția. Cu atit mai mult cît este vorba de un aport metodologic pe care-l consider de esențială importanță și pe care investigația la nivel de familie îl poate aduce în realizarea cunoașterii celuilalt palier multifuncțional, comunitatea locală.

Investigația de familie constituie într-adevăr o modalitate extrem de sensibilă și complexă de înregistrare, atit a necesităților care trebuie să răspundă ansamblului, programelor de dezvoltare a tuturor subsistemelor comunității, cît și a gradului atins de diferitele domenii de activitate în satisfacerea acestor cerințe, grad atins nu numai ca volum de prestații, ci și calitativ, ca modalitate, ca eficiență în realizarea lor.

Experiențe în această privință s-au acumulat în cercetări legate de organizarea ansamblurilor de servicii sociale pe colective de producție (industriale sau agrare), pe comunități locale (sate, orașe sau sisteme funcționale de așezări), în studii privind anumite servicii (programe de locuințe, servicii medico-sociale, unități de învățămînt); în cercetări privind procesul de dezvoltare al mediului rural. Ar trebui analizate, din acest punct de vedere, rezultatele obținute în studiile efectuate în ultimii ani la unitățile de cercetare și învățămînt din capitală și din celelalte centre universitare din țară.

Desigur, este indispensabilă abordarea la nivelul comunității, care permite vizuirea categoriilor și a volumelor de prestații și aprecierea modului lor de realizare. Dar investigația de familie adaugă acestei cunoașteri la nivel de comunitate o judecare mult mai nuanțată și mai aproape de realitate.

În primul rind aceasta se datorează faptului că raportarea la familie înseamnă considerarea acestor prestații în corelare cu toate funcțiile și condiționările vieții de familie. Este astfel o judecare mai concretă și care răspunde (intrucât aceste funcțiuni și condiționări sunt factori ai dezvoltării multilaterale a membrilor de familie) însuși obiectivului de a ști în ce măsură concordă cu nevoile dezvoltării multilaterale a personalității umane. Diferențierile de structură și componență numerică fac, de pildă, ca necesitățile și volumele de prestații să difere în familiile cu copii numerosi față de cele fără copii, în cazul cuplurilor de bătrâni sau al bătrânilor singuri. Întreaga gamă de prestații de la cele materiale la cele spirituale are, în asemenea situații, o adresabilitate și eficiență diferențiată.

Calitățile investigației de familie rezidă și în faptul că adaugă cifrelor și considerentelor cunoscute prin cercetarea la nivelul comunității și posibilitatea de a avea atât date obiective (culese de investigatori prin observare directă), cât și aprecieri și motivații (obținute prin anchete de opinie). Păreri ale membrilor de familie asupra a ceea ce ar fi necesar, împreună cu motivațiile respective, opinii asupra gradului de satisfacere (ca volume și calități de prestații) și asupra explicațiilor posibile ale acestui nivel de satisfacere, toate acestea permit întregirea cunoașterii obținute prin datele recoltate la nivel de comunitate.

În considerarea calităților investigației de familie trebuie să ținem seama și de ceea ce menționasem cînd am vorbit de caracterul de verigă activă a palierului familial: manifestarea de opțiuni. Selectarea atît de prestații materiale, cât și spirituale — din cele oferite la un moment dat de societate — pe care o operează grupul familial are la bază un sistem de valori, a cărui cunoaștere este esențială în dimensionarea și orientarea conținutului prestațiilor. Această cunoaștere este esențială însă și pentru influențarea sistemelor de valori pentru a răspunde mai bine liniilor de dezvoltare materială și spirituală a societății. În acest caz, cunoașterea servește drept bază pentru educarea cerințelor, educare care se face printr-o anume politică de prestații.

Iată de ce cunoașterea opțiunilor la nivelul familial are o valoare operațională în dezvoltarea multinațională a comunității locale.

II. Implicații decurgînd din dezvoltarea multilaterală a familiei (cu privire specială asupra celor care interesează dezvoltarea sistematizată a teritoriilor și localităților).

Cele spuse pînă acum privind situația de *palier plurifuncțional* al familiei ne oferă elemente pentru semnalarea unor implicații ale dezvoltării multilaterale a grupului familial.

Intr-adevăr, complexul de funcții ne-a permis să sesizăm legătura strînsă a familiei de activitățile la nivelul comunității locale; în consecință, dacă ne plasăm pe problemele dezvoltării multilaterale, rezultă:

A. Pe de o parte că politica dezvoltării multilaterale a familiei trebuie să cunoască și să beneficieze de aceste corelații, pentru a utiliza activitățile diferitelor subsisteme și grupe care compun comunitatea locală, în promovări de laturi (corespunzînd unei anume dinamici funționale, integrată proceselor de dezvoltare socială). Reamintim că în acest sens trebuie interpretat și ceea ce am spus anterior privind rolul ansamblului de servicii sociale în realizarea de către grupul familial a funcțiilor sale.

Menționăm că, în realizarea unei politici de dezvoltare a grupului familial, un interes deosebit îl prezintă cunoașterea proceselor de *feedback* (vezi aplicarea de către Reuben Hill¹ a *feedback*-ului pozitiv — așa cum îl definește Maruyana — la problemele dezvoltării familiei). O politică de dezvoltare multilaterală a familiei presupune în fond o atență urmărire și promovare a unui complex de *feedback*-uri, și ne permitem să atragem luarea-aminte asupra posibilităților de intervenție pe care le oferă gama serviciilor sociale.

B. Pe de altă parte că, la rindul ei, politica de dezvoltare multilaterală a comunităților locale (implicând prin definiție — în măsura în care e multilaterală — strânsa corelare cu politicile de dezvoltare a subsistemelor și grupelor componente, deci și a familiei) se poate și trebuie să se sprijine pe aspecte ale dezvoltării grupului familial.

1. Să luăm astfel, pentru exemplificare, *programul de servicii sociale*, căruia importanță, în profilarea de perspectivă a așezărilor, crește pe măsura rolului din ce în ce mai mare a sectorului terțiar.

Or, în stabilirea unui asemenea program, cunoașterea necesităților de dezvoltare a familiei este deosebit de utilă. Ea permite trecerea de la ceea ce am putea numi „politica de bareme” în sistematizare (care de cele mai multe ori aplica rutinier date din literatura străină sau, chiar cînd folosea rezultate ale unui studiu efectuat la noi, le extindea cu aproximări care „intuiau” diferențe regionale) la o dimensionare, etapizare și territorializare răspunzînd realităților și dinamicii lor prevăzute.

2. Cunoașterea aspectelor de dezvoltare a familiei este de asemenea un element însemnat în *promovarea proceselor de polarizare a populației*, o problemă de extremă actualitate în activitățile de sistematizare. Regruparea populației din așezările mici în localități cu perspective de dezvoltare, urbane sau rurale, constituie o dorință de bază a dezvoltării rețelei de localități.

În optimizarea acestor procese, politica de dezvoltare a familiilor intervine atât în localitățile polarizante, cât și în cele polarizate.

a) În primele, trebuie să se țină seama că forța de atracție a centrelor de locuit rezidă și în gama posibilităților oferite familiilor. Ca atare cunoașterea necesităților obiective și a cerințelor resimțite (cu ordinea lor de prioritate) este utilă pentru accelerarea procesului de atragere a populației în localitățile prevăzute a se dezvolta.

O altă modalitate de accentuare a procesului de polarizare — care ar îmbina obiectivele acțiunii de sistematizare de localități cu cele ale dezvoltării familiei — ar putea consta în studierea și stabilirea unor priorități sau facilități în acordarea loturilor de casă, pentru anume categorii de familiî: familiile recent constituite sau care urmează a se constitui, și familiile cu copii numeroși. O asemenea măsură ar avea o dublă eficiență: pe planul politicii de sprijinire a familiei ar contribui la stimularea constituiri de familiî și ar oferi condiții superioare de trai categoriilor care reprezintă un interes deosebit, iar pe planul dezvoltării sistematizate a satelor ar contribui la potențarea regrupării populației, întrucât ar oferi condiții

¹ Ruben Hill, *Teoria modernă a sistemelor și familia: O confruntare*, Centrul de informare și documentare în științele sociale și politice, București, 1972, p. 25.

de atracție în momentul în care gospodăria este mai suscepțibilă a opta între două localități : în momentul constituirii ei.

b) Pentru localitățile polarizate (și îndeosebi pentru cele propuse spre dezafectare) menționăm că o cerință esențială o constituie realizarea unei structuri de prestații în funcție de caracteristicile familiilor. În procesul, uneori mai de lungă durată, al trecerii locuitorilor către orașe săn către centrele rurale în dezvoltare, structurile pe sexe (în sensul feminizarii), pe grupe de vîrstă (predominanta celor înaintate) fac necesare ponderi diferite de prestații sanitare, de prevederi sociale, culturale, de învățămînt etc.

În stabilirea soluțiilor urbanistice legate de navetism sugerăm utilitatea efectuarii unui studiu pentru stabilirea unei izocrone de admisibilitate a deplasărilor pentru muncă, în raport cu limitele de unde funcțiile familiei, bugetele de timp ale membrilor familiei încep să fie afectate.

O considerare — chiar sumară, ca în articolul de față — a caracterului multifuncțional al grupului familial (și a opoziției sale față de individ și comunitatea locală) permite plasarea preocupărilor de dezvoltare a familiei în strînsă corelare cu politica de dezvoltare a altui palier plurifuncțional : comunitatea locală. Seria de măsuri cu implicații duble, la amîndouă aceste paliere, precum și posibilitățile de investigare și măsurare a nivelului grupului familial merită a forma obiectul unor cercetări sociologice. Și aceasta dintr-un dublu motiv : pe de o parte, activitățile de sistematizare a teritoriilor și localităților își găsesc în sociologia familiei posibilitatea unui răspuns mai precis, adecvat realităților de dezvoltare multilaterală cărora trebuie să le răspundă ; pe de altă parte, întărirea stabilității familiei (unul din obiectivele de bază ale politicii noastre sociale) se realizează pe măsura deschiderii familiei către societate, a integrării ei, care se poate asigura tocmai prin promovarea dezvoltării ei multilaterale. Din amîndouă aceste considerente, cunoașterea, ca și acționarea corelațiilor dintre cele două paliere plurifuncționale, se dovedește a fi fructuoasă. Coneordanța dinamicii funcționale a vieții de familie cu dezvoltarea diferențelor laturi ale comunităților locale va contribui la realizarea în condiții cît mai bune a procesului dezvoltării multilaterale a societății noastre.

Rezidă aici cerințele unui întreg program de cercetări în sociologia familiei.